

Спеціалізованій вченій раді Д 64.051.28
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна
61022, м. Харків, Майдан Свободи, 6

ВІДГУК

**офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента
Явор Ольги Анатоліївни, доцента кафедри цивільного права № 2
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
на дисертацію Казарян Ксенії Андріївни
«Шлюбний договір у міжнародному приватному праві», поданої на
здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю
12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право**

Сім'я як соціальне утворення є найважливішим елементом розвитку суспільства в усіх цивілізаціях. Вона є певною моделлю суспільства на конкретному історичному етапі його існування та розвитку, відображає моральні та духовні особливості кожного суспільства. Сьогодні ми спостерігаємо поступове розширення сфери диспозитивного регулювання суспільних відносин, яке торкається багатьох сфер суспільного життя, особливо приватного характеру, якими в усіх країнах світу визнані саме сімейні відносини. Важливим інструментом регулювання шлюбних відносин є шлюбний договір, можливість укладення якого передбачена законодавствами більшості країн, у тому числі й законодавством України. З кожним роком шлюбний договір є все більш вживаним українськими громадянами. Здебільшого це пов'язано з укладенням ними шлюбного договору в міжнародному приватному праві, тобто ускладненого іноземним елементом. Складність регулювання шлюбного договору в міжнародному приватному праві зумовлена наявністю правового зв'язку договірних шлюбних відносин з правопорядками декількох країн. Це обумовлює необхідність здійснення вибору права країни, яке має найбільш тісний

зв'язок з ними, та їх регулювання відповідно до обраного права. З цією метою законодавства багатьох країн містять колізійні та матеріальні норми, аналіз яких дозволяє виявити недоліки та прогалини українського законодавства та, відповідно, сформулювати пропозиції щодо їх подолання.

Шлюбний договір як інститут сімейного права та його регулювання внутрішнім правом України та правом зарубіжних країн були предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців. Проте дослідженню шлюбного договору в міжнародному приватному праві не приділялось достатньо уваги з боку науковців. Вищезазначене свідчить про **актуальність теми** проведеного К. А. Казарян дослідження «Шлюбний договір у міжнародному приватному праві».

Варто зазначити, що дисертаційна робота К. А. Казарян виконана відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011–2015 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24 вересня 2010 року № 14–10 (зі змінами, внесеними постановою загальних зборів № 4–12 від 05.03.2012 р.) та в рамках комплексної цільової програми № 0186.0.070867 «Правові проблеми здійснення майнових і особистих немайнових прав в умовах ринкової економіки», головних напрямів фундаментальних досліджень юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (рішення вченої ради юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Про Концепцію розвитку юридичного факультету на 2010-2013 навчальні роки» від 27 грудня 2010 р., протокол № 6).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Положення, висновки та рекомендації, які містяться у дисертації, достатньою мірою науково обґрунтовані. Дисертантка чітко визначила об'єкт і предмет наукового дослідження, поставила за мету визначення сутності шлюбного договору, ускладненого іноземним елементом, виявлення та вирішенні теоретичних та практичних проблем,

пов'язаних із шлюбним договором у міжнародному приватному праві, розробка пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання, а також відповідних рекомендацій для правозастосування норм у цій сфері. Мета дисертаційної дослідження конкретизується в його задачах. Мета та задачі дисертаційного дослідження сформульовані чітко та у логічній послідовності. Їх постановка та обґрунтованість дозволили дисертантці повноцінно розкрити зміст теми дисертації.

Позитивно слід відмітити відповідність між сформульованою метою дослідження, його задачами, структурою роботи (розділами та підрозділами), а також висновками і пунктами наукової новизни, що додатково свідчить про обґрунтованість наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації. Виклад матеріалу дослідження є послідовним і логічним. Про обґрунтованість положень дисертаційного дослідження додатково свідчить опрацювання дисертанткою значного числа вітчизняних та зарубіжних наукових і нормативних джерел (список використаних джерел налічує 198 найменувань).

Методологія дослідження обрана авторкою з урахуванням об'єкта і предмета дослідження та поставленої мети. Комплексне використання широкої палітри методів наукового дослідження дозволило авторці виконати задачі дослідження: охарактеризувати існуючі в науці підходи до правової природи інституту шлюбу з іноземним елементом; запропонувати класифікацію шлюбних відносин, ускладнених іноземним елементом; з'ясувати та охарактеризувати природу і зміст шлюбного договору з іноземним елементом у різних правових системах; дослідити механізми колізійного регулювання шлюбного договору у законодавстві зарубіжних країн; охарактеризувати найбільш типові колізійні прив'язки, що застосовуються для регулювання договірних шлюбних відносин; розкрити зміст діяльності щодо уніфікації та гармонізації норм у сфері регулювання договірних шлюбних відносин на міжнародному рівні; виявити проблемні питання застосування колізійних норм при регулюванні шлюбного договору

з іноземним елементом та запропонувати шляхи їх вирішення; з'ясувати та охарактеризувати особливості укладення, зміни, виконання, припинення та визнання недійсним шлюбного договору з іноземним елементом.

Новизна наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації полягає в тому, що дисертаційна робота є першим комплексним дослідженням шлюбного договору в міжнародному приватному праві. В дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні сутності шлюбного договору, ускладненого іноземним елементом, виявленні та вирішенні теоретичних та практичних проблем, пов'язаних із шлюбним договором у міжнародному приватному праві, розробці пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання, а також відповідних рекомендацій для правозастосування норм у цій сфері. Зазначене відображено в послідовно побудованій структурі дисертаційного дослідження. Як найвагоміші здобутки дисертації, що містять наукову новизну, необхідно визнати наступні положення.

Передусім слід позитивно відмітити дослідження поняття шлюбу в міжнародному праві шляхом аналізу характерних ознак даного поняття з урахуванням еволюції суспільних відносин (підрозділ 1.1), на підставі чого виявлені нові форми шлюбних відносин, а також сформульовано авторське визначення шлюбу в міжнародному приватному праві (с. 31). Заслуговує на увагу запропоноване визначення шлюбних відносин з іноземним елементом (с. 36) та їх класифікація (с. 36–42). Підкреслюючи використання подружжям домовленостей щодо майна на всіх стадіях розвитку суспільства, авторка виявила особливості розвитку інституту шлюбного договору в міжнародному приватному праві на прикладі країн різних правових систем (підрозділ 1.2). У зв'язку з відсутністю легального визначення шлюбного договору в законодавстві України особливо актуальним видається запропоноване автором визначення шлюбного договору (с. 77), яке може бути імplementовано в Сімейний кодекс України. Позитивно слід відзначити

зроблену автором пропозицію про необхідність розмежування шлюбного договору за світською та релігійною концепцією (с. 86–87).

Особливого практичного значення набуває розроблення автором практичних рекомендацій українським громадянам, що укладають шлюбний договір з іноземним елементом, у яких враховано національні особливості регулювання шлюбних відносин у країнах різних правових сімей.

Заслугує позитивної оцінки порівняльний аналіз джерел міжнародного приватного права зарубіжних країн в сфері регулювання шлюбних відносин, на підставі якого зроблено висновок про спрямованість колізійних прив'язок зазначених нормативних джерел на реалізацію принципу тісного зв'язку в міжнародному приватному праві (підрозділ 2.1). На сучасному етапі розвитку міжнародного приватного права актуальною є діяльність щодо уніфікації та гармонізації норм у сфері регулювання договірних шлюбних відносин на міжнародному рівні, яка була досліджена дисертанткою (підрозділ 2.2). Обґрунтованим і корисним є зроблений дисертанткою висновок про невідповідність положень конвенцій Співдружності Незалежних Держав у сфері шлюбно-сімейних відносин сучасним тенденціям розвитку міжнародного приватного права та надання пропозицій щодо усунення таких недоліків (с. 121–122). Слід обов'язково відзначити виявлені дисертанткою проблемні питання застосування колізійних норм при регулюванні шлюбного договору з іноземним елементом у підрозділі 2.3, а саме: тлумачення закону та юридичної оцінки (кваліфікації) фактів (с. 124), вирішення «попередніх питань» (с. 125), встановлення змісту норм права іноземної країни (с. 126), виникнення зворотного відсилання (с. 127), обхід закону (с. 129), застереження про публічний порядок (с. 130–131), застосування надімперативних норм (с. 132–133). Заслугують підтримки зроблені дисертанткою спроби вирішення зазначених вище питань.

Ознайомившись із підрозділом 3.1, в якому проаналізовано особливості укладення, зміни, розірвання шлюбного договору з іноземним

елементом, фаховий інтерес привертає ідеї про те, що на шлюбний договір поширюються певні вимоги, які відповідають його сімейно-правовій природі, а також можливим є регулювання його окремих аспектів положеннями цивільного права. Вірно визначено, що особливою умовою шлюбного договору з іноземним елементом, яка відповідає його міжнародному характеру, є умова про вибір права (с. 146). Практичного значення дисертації додає пропозиція дисертантки щодо надання сторонам шлюбного договору у разі виникнення конфлікту юрисдикцій права клопотати про передачу справи суду країни, з правом якої правовідносини мають найбільш тісний зв'язок, а не суду, який першим почав провадження у справі.

На особливу увагу заслуговує наведення прикладів вітчизняної та зарубіжної судової практики вирішення спорів з приводу визнання шлюбного договору дійсним (с. 24, 79–82, 98, 152).

Викладені в дисертації **наукові висновки та рекомендації** ґрунтуються на чинному на момент проведення дослідження законодавстві України та зарубіжних країн, аналізі суджень з тих чи інших питань досліджуваної тематики, представлених фахівцями у цивілістичній літературі. Зазначене дає підстави стверджувати, що положення наукової новизни, сформульовані в результаті проведеного дослідження, заслуговують на підтримку, вони є **достовірними та належно обґрунтованими**.

Наукове та практичне значення роботи полягає в тому, що одержані під час дослідження результати мають як науково-теоретичну, так і практичну сферу застосування та використання. Викладені в дисертації положення, висновки та рекомендації можуть бути використані: у законотворчій діяльності – для вдосконалення вітчизняного законодавства шляхом внесення змін до законів у сфері шлюбних відносин; у правозастосовній діяльності – для поліпшення діяльності судових органів при вирішенні спорів, пов'язаних з шлюбними договорами

у міжнародному приватному праві; в адвокатській практиці під час участі в процедурах, пов'язаних з питаннями шлюбних договорів, ускладнених іноземним елементом; у науково-дослідній роботі – як підґрунтя для подальшого дослідження договірних шлюбних відносин у міжнародному приватному праві; у навчально-методичній роботі – для підготовки лекційних курсів, навчальних посібників та науково-методичних рекомендацій з навчальних дисциплін «Сімейне право», «Міжнародне приватне право» та інших цивільно-правових дисциплін.

Повнота викладення результатів дослідження у публікаціях. Основні положення, теоретичні і практичні висновки та пропозиції дисертаційного дослідження Казарян К. А. викладено у 15 наукових працях, у тому числі чотири статті у фахових наукових виданнях України, дві у іноземних періодичних наукових виданнях, дев'ять тез доповідей у матеріалах відповідних науково-практичних конференцій та круглих столів. Таким чином, можна зробити висновок, що розроблені положення та висновки дисертації автором апробовані повною мірою.

Основні положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, ідентично та досить повно викладені у авторефераті. Мова дисертації та автореферату є науковою, вона відповідає вимогам сучасної української літературної мови. Дисертацію та автореферат оформлено згідно з вимогами, що встановлені МОН України.

Структура та зміст дисертаційної роботи Казарян Ксенії Андріївни «Шлюбний договір у міжнародному приватному праві» відповідають її назві та профілю спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Поряд із зазначеними вище позитивними характеристиками виконаної роботи, у дослідженні містяться деякі положення, що потребують уточнення та додаткового публічного обговорення. Це дає підстави

висловити здобувачеві зауваження, на які доцільно прореагувати під час захисту дисертаційного дослідження. Зокрема:

1. Розуміння правової природи інституту шлюбного договору багато в чому залежить від належності інституту шлюбного договору до сімейного чи цивільного права в системі права. Зазначене зумовлено визнанням сімейного права самостійною галуззю права чи підгалуззю цивільного права в законодавстві іноземних країн. Цікаво було б почути думку дисертантки стосовно місця інституту шлюбного договору в праві України.

2. У підрозділі 1.3 «Поняття шлюбного договору в міжнародному приватному праві в різних правових системах, проблеми правової кваліфікації» проаналізовано характерні ознаки інституту шлюбного договору в країнах різних правових сімей, на підставі чого запропоновано авторське визначення шлюбного договору в міжнародному приватному праві. Проте залишається не зовсім зрозумілим відмінність шлюбного договору від інших договорів, які можуть бути укладені подружжям між собою.

3. У межах підрозділу 3.1 «Особливості укладення, зміни, розірвання шлюбного договору з іноземним елементом» авторка розглядає питання правового регулювання укладення шлюбного договору в міжнародному приватному праві, а саме: час укладення такого договору, отримання особами права укладення договору, можливості його укладення через представника, визначення змісту договору, ф'ормальні вимоги укладення шлюбного договору з іноземним елементом. В цілому важливі питання укладення шлюбного договору, ускладненого іноземним елементом, були розглянуті. Проте дисертантка не приділяє уваги питанню фіксації укладення шлюбних договорів, наприклад, у спеціальному реєстрі.

4. Мають місце і деякі технічні недоліки. Одним з недоліків викладу матеріалу є те, що авторка наводить позиції інших дослідників, але не

дискутує з ними та не висловлює власної думки з приводу процитованих положень (с. 12–13).

Втім, підкреслимо, що висловлені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Казарян К. А., оскільки вони є суб'єктивними та носять дискусійний характер. Так, вони не применшують високого рівня роботи і практичну значущість результатів і висновків виконаної дисертації, яка є актуальною, самостійною, цікавою, завершеною творчою науковою працею.

Отже, за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю і достовірністю, науковою і практичною значущістю одержаних результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, а також за оформленням дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук «Шлюбний договір у міжнародному приватному праві» відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її авторка – Казарян Ксенія Андріївна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент:

доцент кафедри цивільного права № 2

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого,

кандидат юридичних наук, доцент

О. А. Явор

13.06.2016

